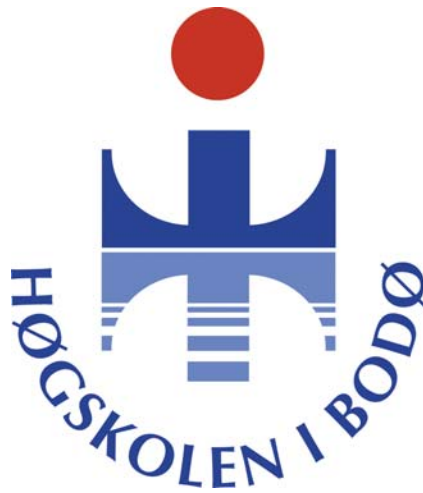

ADHD

En søkelysserie om barn og unge med ADHD

Semesteroppgave
ved Senter for journalistikk,
Høgskolen i Bodø, våren 2004
Emnekode JO102U 001

Tinna Gudmundsdottir

Kandidatnummer: 33

METODERAPPORT

Jeg har skrevet en reportasjeserie med temaet barn og unge med ADHD. Denne metoderapporten skal være en beskrivende og reflekterende tekst om arbeidet og etiske problemstillinger jeg har støtt på underveis.

Det enorme omfanget på rapporten kan forklares med at den ene reportasjen er undersøkende journalistikk. I en slik undersøkelse har man et større kildemateriale enn normalt og man støter på flere etiske problemstillinger underveis i arbeidet.

Serien består av to nyhetsreportasjer, hvorav den ene reportasjen har to undersaker.

- Ungdom selger egne medisiner som festdop
  - Pilleguide provoserer
  - Kan ikke pålegges å medisinere

- Vil frata elever rett til spesialundervisning

Heretter referer jeg til de to reportasjene som Ritalin-saken og skolesaken. Da metoderapporten skal dekke begge sakene, veksler jeg mellom hvilke sak jeg bruker eksempler fra. I tilfeller der eksempler kan stå i kontrast til hverandre trekker jeg fram begge sakene.

Jeg har valgt å dele metoderapporten i fire faser: idéfasen, undersøkelsesfasen, analysefasen og formidlingsfasen.

I *idéfasen* forteller jeg om bakgrunnen for ideene og presenterer problemstillingene. I denne fasen begrunner jeg også sjangervalget. I *undersøkelsesfasen* greier jeg ut om metodevalg og kildebruk.

Analysefasen utgjør den største delen av metoderapporten. Her er målet å finne ut om problemstillingen holder eller om det bør undersøkes mer. Men aller viktigst er refleksjonen rundt etiske problemstillinger som jeg har støtt på underveis i arbeidet. I *formidlingsfasen* kommenterer jeg kort tema, vinkel og fokus, komposisjon og min rolle i teksten.

IDÉFASEN

Bakgrunn. Ideen til reportasjeserien om ADHD kom under et kurs i undersøkende journalistikk.

Jeg jobbet på gruppe med Tore Vikan. Det hele startet da Tore var på vei hjem og oppdaget et pillebrett i snøen ved Bodin videregående skole. Nysgjerrig som han er, plukket han opp brettet og noterte seg navnet Dexedrine. En sjekk på internett viste at dette er et ADHD-medikament som inneholder amfetamin. Dermed meldte spørsmålet seg: Misbrukes ADHD-medisin av skoleelever?

Jeg husket å ha hørt at en av mine medelever på ungdomsskolen solgte ADHD-medisinen sin videre til misbruk. Og dermed var vi i gang.

Begrensning av tema. Hva vil jeg finne ut? I arbeidet med Ritalin-saken formulerte vi følgende to hypoteser ut i fra våre antagelser om hvordan ting kan henge sammen:

- I. Ungdom misbruker ADHD-medisin.
- II. Ungdom med ADHD selger medisinen sin.

Da Tore og jeg ikke rakk å komme langt nok i arbeidet med å bekrefte hypotesene, fortsatte jeg å jobbe med saken som min semesteroppgave.

Jeg leste mye om diagnosen ADHD. Det viste seg å være et stort felt. Men etter å ha vært tilstede på et møte i ADHD-foreningens lokallag i Bodø, bestemte jeg meg for at den andre reportasjen i serien skulle handle om elever med ADHD. Det var dette temaet som så ut til å oppta foreldrene mest. Lang tid og mange telefoner senere hadde jeg klart å begrense temaet og finne min vinkling innefor temaet ADHD i skolen. I arbeidet med skolesaken formulerte jeg følgende hypotese:

- I. Hvilken skole man går på har betydning for om en elev med ADHD får de støttetiltak han eller hun har krav på.

Jeg synes begge temaene er viktige fordi det er i samfunnets interesse å få vite at ADHD-medisin misbrukes, at ungdom med ADHD føler seg presset til å selge medisinen sine og at hvilken skole barnet ditt går på har betydning for om eleven får den undervisningen han eller hun har krav på. Fordi temaene er kontroversielle og handler om mennesker, så jeg at potensialet for to gode historier var til stede.

Etter en del undersøkelser i Ritalin-saken bestemte jeg meg for å tilføye en hypotese. Og endte opp med følgende tre hypoteser.

- I. Ungdom misbruker ADHD-medisin.
- II. Ungdom med ADHD selger medisinen sin.
- III. Ungdom med ADHD føler seg presset til å selge medisinen sin.

Mens det i Ritalin-saken ikke var nødvendig å reformulere hypotesene, skulle skolesaken vise seg å ta nye vendinger helt til siste slutt. I undersøkelsesfasen tok jeg kontakt med undervisningssjefen for å spørre ham ut om spesialundervisning i kommunen. Da fortalte han at han to uker tidligere hadde sendt en søknad til Undervisnings- og forskningsdepartementet om dispensasjon fra paragrafen som

sikrer elevers rett til spesialundervisning. Denne opplysningen var så oppsiktsvekkende at jeg valgte å formulere fire helt nye hypoteser. Den første var da allerede bekreftet.

- I. Undervisningssjefen ønsker å frata elever i Bodø kommune retten til spesialundervisning. (Bekreftet)
- II. Utdannings- og forskningsdepartementet ønsker å åpne for forsøk i enkelte kommuner hvor man fjerner retten til spesialundervisning.
- III. Hvis retten til spesialundervisning fjernes, har elevene ingen rettssikkerhet hvis det er tvil om det ordinære opplæringstilbudet fungerer godt nok.
- IV. Hvis retten til spesialundervisning fjernes, vil det bli vanskeligere å ivareta retten til tilpasset opplæring som er en grunnleggende rett i opplæringsloven.

På bakgrunn av hypotesene, stiller jeg spørsmål til virkeligheten. I utgangspunktet bestemmer hypotesene den videre søkingen etter kilde og kildemateriale. Slik kan jeg styre undersøkelsesfasen ved hjelp av hva som ligger i hypotesene.

Sjanger. Jeg syntes begge ideene passet best til sjangeren nyhetsreportasje. Både Ritalin-saken og skolesaken så ut til å kunne oppfylle samtlige nyhetskriterier. Jeg ville bringe nyheter samtidig som jeg ønsket jeg å fortelle en spennende historie. I nyhetsreportasjen kan jeg gi teksten det lille ekstra ved å trekke inn egne observasjoner. Hvordan jeg lyktes med å oppfylle sjangerkravene skriver jeg mer om i formidlingsfasen.

UNDERSØKELSESFASEN

Kilder. Felles for sakene er at jeg har brukt mange kilder, både muntlige og skriftlige. Skriftlige kilder utgjør omtrent en tredjedel av kildematerialet mitt. Fordelingen av muntlige og skriftlige kilder er påvirket av at jeg bevisst har bedt om eller oppsøkt skriftlig dokumentasjon der det har vært mulig.

Egil Fossum skriver følgende om forholdet mellom muntlige og skriftlige kilder i journalistikken. ”Ja, man kan trygt si at bruken av muntlige kilder har ført til en høyst skadelig fortrenghet av skriftlige kilder” (Fossum 2002: 62)

Det enkleste er oftest å ringe opp en muntlig kilde og få vedkommende til å fortelle. Men, jeg ønsket trening i å bruke skriftlig kildemateriale. Dessuten kan det i kontroversielle saker, være greit å konfrontere eller banke i bordet med en paragraf eller et vedtak.

Jeg har også brukt meg selv som kilde. Når jeg har vært ute i felten, har jeg brukt egne observasjoner som kildemateriell og opptrer dermed som førstehåndskilde.

Flertallet av kildene er ikke synlige i teksten, men deres kildemateriale er brukt i undersøkelsesfasen, og noe av det også som fakta i teksten. Noen av kildene er også anonymisert. Det kommer jeg nærmer innpå i analysefasen.

For fullstendig kildeoversikt, se vedlagt tabell.

Metodevalg. ”Forutsetningen for et godt metodearbeid er journalistens kunnskap. Kunnskap om teamet, og kunnskap om metodene for å finne ut av den og fortelle om den.” (Østlyngen og Øvrebø 1998: 16)

Når jeg skal forteller om min metodebruk må jeg omtale de to sakene hver for seg. Grunnen er at Ritalin-saken er et resultat av undersøkende journalistikk som har foregått over lengre tid. Skolesaken tok form med andre metoder og over et kortere tidsrom.

I Ritalin-saken er *undersøkende metode* den mest framtreddende metoden. Paul Williams er en av grunnleggerne av IRE, den amerikanske organisasjonen for Investigative Reporting and Editing. Han mener tre krav må være oppfylt for at man skal kunne kalle noe undersøkende journalistikk. (Østlyngen og Øvrebø 1998: 335) Ett av kravene er at undersøkelsen skal være journalistens egen. Ideen til Ritalin-saken snublet Tore bokstavlig talt over. Deretter tok vi og senere jeg initiativ til å komme i kontakt med en rekke ungdommer i ulike miljøer for å få bekreftet hypotesene våre. Videre skriver Williams at emnet skal være av rimelig stor viktighet for leser. Dette kravet er oppfylt da det er i samfunnets interesse å få vite at ADHD-medisin misbrukes og at ungdom med ADHD føler seg presset til å selge medisinene sine.

Det tredje kriteriet Williams beskriver er at noen prøver å hemmeligholde saken fra offentligheten. Her ligger Ritalin-saken litt i grenseland. Det er ingen som har arbeidet aktivt for at jeg ikke skal finne opplysninger. Men da salg av medikamenter er ulovlig, er det få som ønsker å stå fram og fortelle at de har solgt Ritalin. Videre er ADHD-foreningen skeptisk til publisering da de synes det blir for mye negativt fokus på barn og unge med ADHD. Hos politiet og Fylkeslegen bagatelliserte man problemet, det kan ha vært uttrykk for at man ikke ønsket publisitet rundt saken.

Den tidligere redaktøren av Philadelphia Inquirer, Eugene Roberts, lister opp tre andre vilkår som han mener må være oppfylt for at man skal kunne kalle noe undersøkende journalistikk. Han nevner blant annet at materialet må utprøves kildekritisk og at arbeidet tar lengre tid enn vanlig rutinedekning av en sak.. (Østlyngen og Øvrebø 1998: 334)

Jeg har jobbet med Ritalin-saken over en periode på tre måneder, og vil anslå at omtrent 100 timer har gått med til arbeidet. Videre har jeg måttet foreta mange kildekritiske vurderinger underveis, noe jeg kommer tilbake til i analysefasen.

Over har jeg har argumentert for at Ritalin-saken kan falle inn under kategorien undersøkende journalistikk. Jeg skal også fortelle svært kort om hvordan jeg organiserte arbeidet, noe jeg anser som en viktig del av en så omfattende undersøkelse. Tålmodighet har vært veldig viktig i denne saken. Jeg husker det kilte i magen da jeg hadde funnet den første kilden som fortalte om misbruk og salg av Ritalin. Jeg hadde funnet en som bekreftet antagelsene mine. Men, jeg visste at for å ha en sak, måtte jeg få hypotesene bekreftet av flere kilder. For meg var det viktig at disse var uavhengige av hverandre. Jeg var også bestemt på at Ritalin måtte nevnes uoppfordret i samtalen som dreide seg om rus og ungdom på mer generell basis.

Jeg vil også kalle det en del av undersøkende metode å holde tilbake bakgrunnen og hensikten med et intervju og å vente i det lengste med konfrontasjon. Dette kommer jeg tilbake til i analysefasen. Underveis i arbeidet noterte jeg alt jeg foretok meg i et undersøkelsesnotat. Notatet inneholdt fullstendig kildeliste og korte sammendrag av skriftlige kilder og samtaler. I tillegg arkiverte jeg alternative problemstillinger, tankekart og hvordan jeg så for meg veien videre. Dette notatet har vært nødvendig for å ha kontroll underveis og ikke minst når man skal vurdere materialet kildekritisk til slutt. En fortløpende kildekritisk vurdering er også en viktig del av undersøkende metode. Jeg kommer tilbake til kildekritikk i analysefasen.

Metoder som er brukt i både Ritalin-saken og skolesaken er refererende metode, intervju og observasjon.

I refererende metode skiller man mellom faktiske opplysninger som kan dokumenteres, påstander som må undersøkes og kildenes egne meninger. (Østlyngen og Øvrebø 1998: 146) For eksempel er det at undervisningssjefen har sendt en søknad til departementet verifiserbar fakta. Jeg fant fram til søknaden i Bodø kommunes postlister. Undervisningssjefen sier at han har stor tro på prosjektet. Det er et meningsutsagn som jeg kan referere videre og balansere med ADHD-foreningens negative innstilling til initiativet. Når undervisningssjefen sier at spesialundervisning ikke har effekt, er det derimot en påstand som jeg må be ham underbygge. Det er også en påstand jeg selv undersøkte ved å kontakte ulike forskere og lese rapporter om teamet.

Jeg kan referere noe som en kilde har sagt. Men jeg kan også referere fra skriftlige kilder. Også skriftlig materiale må jeg vurdere kritisk. Som hvis jeg velger å lese forskningsrapporter om teamet spesialundervisning, og refererer disse som skriftlige kilder. Jeg var obs på at innenfor forskning er det også interessemotsetninger og konflikter. Derfor oppsøkte jeg litteratur fra flere fagfolk på feltet. Når jeg derimot skriver at paragraf fem i opplæringsloven sikrer elevers rett til spesialundervisning, er det fordi jeg har lest lovteksten og føler meg sikker på at jeg kan stole på denne.

Observasjon som metode har jeg også brukt i begge sakene. Observasjon handler om å gjøre seg selv til førstehåndskilde: være til stede i et miljø, holde munn, se og høre, og spørre etterpå. Det var enklest å få til dette i skolesaken. Der er jeg til stede både under møtet i fylkeslaget til ADHD-foreningen i Nordland og i et klasserom. På møtet vil jeg si at jeg var aktivt til stede ved å stille spørsmål. Men, i klasserommet holdt jeg munn. Det er et dilemma at jeg aldri kan få noe sikkert svar på om virkeligheten ville vært den samme om jeg ikke hadde vært der. Men jeg fikk inntrykk av at både elever og lærere glemte at jeg var til stede.

I Ritalin-saken gikk jeg aldri inn for å "gjemme" meg i miljøet. De observasjonene jeg har brukt er hentet fra samtalene jeg hadde med ungdommer. I disse samtalene var jeg så opptatt av å få med meg det de fortalte meg at det var vanskelig å få noen glitrende skildringer på papiret. Det hører også med til historien at i begynnelsen av samtalene, lot jeg penn og papir ligge i vesken for ikke å skremme intervjuobjektene. Når vi hadde snakket sammen en stund spurte jeg om å få notere og tok opp penn og papir. Hvis det var noe svært relevant de hadde sagt tidligere, styrte jeg samtalen tilbake til teamet for å være sikker på at jeg fikk notert relevante utsagn eller opplysninger.

Intervju som metode er brukt i begge sakene. Metoden brukes til å samle inn informasjon fra muntlige kilder. For å finne fram til de riktige kildene har jeg spurt meg selv: Hvem er berørt av saken? I Ritalin-saken var det først og fremst ungdommer jeg ønsket å komme i kontakt med for å bekrefte eller avkrefte hypotesene om at det foregår salg og misbruk av Ritalin. Et annet spørsmål for å finne fram til kildene er å spørre seg selv hvem som kan ha kunnskap om saken? Det var naturlig å spørre utekontakten, politiet, helsesøster, rådgivere, leger, ADHD-foreningen med flere. Det siste spørsmålet man bør stille i jakten på kildene er hvem som bestemmer over saken? Jeg synes det var vanskelig å ansvarliggjøre noen. Men, Fylkeslegen er i bunn og grunn den som har ansvaret for reseptbelagte legemidler og hvordan disse håndteres.

I Ritalin-saken har jeg 55 muntlige kilder, 23 av dem er tilfeldige ungdommer jeg har oppsøkt på skoler og i Glasshuset. Hvis jeg ser bort fra ungdommene og foreldrene, har jeg snakket med nesten samtlige av de øvrige kildene mer enn én gang. Grunnen til det er at jeg først ringte kildene og for å skaffe meg nødvendige opplysninger. For eksempel ringte jeg til rådgivere og helsesøstere og sa at jeg skrev en reportasje om ungdom og rus. Dette for å kartlegge hvor mye de visste. Jeg spurte blant annet om hvordan de jobber med problemstillingen, om de har registrert episoder på skolen med misbruk eller salg av rusmidler, hvilke rusmidler de tror at er de mest vanlige og liknende. Jeg ventet helt til jeg følte at hypotesene mine var bekreftet med å konfrontere dem med mine funn. Jeg gjorde det slik fordi jeg var redd for en situasjon der helsesøster sladrer til rådgiver som sladrer til rektor som sladrer til politi som sladrer til Fylkeslegen om at det er en journaliststudent som tror at ungdommer med ADHD selger medisinen sin videre. Det kunne i verste fall ført til at det ville vært vanskeligere å få tak i nødvendig kildemateriale og at kilder kan forberede seg på en eventuell

konfrontasjon. Her gir jeg eksempler på en første samtale som ble gjort som en del av undersøkelsen og senere en konfrontasjonssamtale. Jeg vil si at metodearbeidet i forhold til disse to ulike typene samtaler er svært forskjellig. I forkant av en undersøkelsessamtale er det viktigste jeg gjør å spørre meg selv hvilke opplysninger jeg er ute etter. Intervjuet kan gjerne foregå over telefon og det minner mer om enn hverdagslig samtale enn en intervjusituasjon. Med konfrontasjonssamtalene har jeg et ganske bestemt mål. For å komme dit vil jeg helst ha formulert spørsmålene på forhånd og ha tenkt gjennom en logisk rekkefølge. Men, jeg merker at det er flere ting man må passe på i en slik konfrontasjonssamtale. For det første må man ikke ha forberedt seg så godt at man glemmer å ta vare på spontaniteten. Dessuten er det lett å stille forutinntatte eller overdrevne spørsmål. Jeg var svært bevisst på dette da jeg i Ritalin-saken skulle ringe Fylkeslegen en siste gang. Jeg visste av undersøkelser at rutinene ikke er helt klare når det kommer til samarbeid mellom leger når det gjelder foreskriving av resepter til samme pasient og at rutinene for medikamenthåndtering for ungdom mellom 16 og 18 år er uklare. Det var veldig viktig å spørre riktig og i logisk rekkefølge.

ANALYSEFASEN

”Journalisten må være klar over at hun gjør valg og hvorfor hun velger som hun gjør. Det er dette som er grunnlaget for journalistens holdning og profesjonalitet.” (Østlyngen og Øvrebø 1998: 16)

I analysefasen er målet å finne ut om problemstillingen holder og om det bør undersøkes mer. Har jeg fått svar på spørsmålene mine? Jeg gikk gjennom materialet, og fant at jeg hadde bekreftet hypotesene jeg hadde formulert i Ritalin-saken. Skolesaken hadde som nevnt tidligere i rapporten tatt en ny vending i undersøkelsesfasen. Jeg måtte reformulere hypotesene og fortsette å undersøke. Nye undersøkelser endte med at jeg fikk bekreftet hypotesene I, III og IV, og avkreftet hypotese II.

Etiske problemstillinger. Når jeg i begge sakene følte at jeg hadde fått svar på problemstillingen min, måtte jeg bestemme meg om jeg var klar for å gå videre til formidlingsfasen. Her kommer alle de etiske problemstillingene inn. Jeg har plukket ut noen etiske problemstillinger som jeg skal drøfte. På grunn av omfanget av rapporten velger jeg å bruke mer plass på enkelte.

Etiske problemstillinger, Ritalin-saken:

- *Er det sant?*

Før jeg kan gå videre til formidlingsfasen spør jeg meg selv om jeg har belegg for å si at Ritalin selges og misbrukes som festdop? Jeg ser gjennom kildematerialet mitt og tenker gjennom arbeidsmetodene. Jeg velger å bruke tall for vise at jeg føler at jeg kan ha dekning for det jeg skriver. Viktig er også hvordan disse opplysningene har kommet frem. Altså ved at jeg oppsøkte ulike miljøer og spurte tilfeldige ungdommer om de kunne fortelle meg litt om ungdom og rus: hva som

er de mest vanlige rusmidlene, hvordan man får tak i det og liknende. Det er viktig å presisere at jeg bevisst ikke peilet samtalen i retning den egentlige problemstillingen min. Jeg brukte ikke ord som Ritalin, legemiddel, resept, ADHD eller liknende. Med dette utgangspunktet fikk jeg følgende resultat i den uformelle undersøkelsen:

Om ADHD: Av 23 tilfeldige ungdomskilder fortalte fire at de har ADHD. Diagnosen ble nevnt uoppfordret og da alltid i sammenheng med at de fortalte at Ritalin blir brukt som rusmiddel. Det vil si at i overkant av 17 prosent av dem jeg snakket med har ADHD, det er ikke et representativt tall da man regner med at mellom 3-5 prosent av barnebefolkningen har diagnosen. Men, det kan forklares med at prosentberegningen er gjort ut i fra et så lite tallmateriale. Men det kan også i følge Tove Risbøl Hanssen i

ADHD-foreningen, forklares med at unge med ADHD ofte finner venner som også har diagnosen. Det kan stemme da jeg traff to og to sammen.

Om misbruk: Ni av 23 personer nevnte uoppfordret Ritalin som et festdop i rekken av andre rusmidler. Fire av de ni har diagnosen ADHD. Ingen av de fem øvrige hadde ruset seg på medikamentet. Alle som nevnte Ritalin som et rusmiddel sa at det kunne kjøpes av jevnaldrende med diagnosen ADHD. Utekontakten og politiet bekrefter også at misbruk finner sted. Skole, Fylkeslege og foreldre vet ikke om misbruk.

Om salg: Av 23 ungdomskilder hevdet én at han hadde solgt Ritalin flere ganger. Én hevdet at hun ga bort Ritalin én gang. To andre fortalte at de har bekjente som har solgt Ritalin. Utekontakten og politiet bekrefter også at salg finner sted. Skole, Fylkeslege og foreldre vet ikke om salg.

Ut i fra et samlet kildemateriale oppfatter jeg ikke salg og misbruk av Ritalin som et marginalt problem slik politi og Fylkeslege skal ha det til. Jeg sitter på muntlig kildemateriale som ikke kommer fram i teksten fordi jeg ikke har fått det bekreftet fra flere hold. Men, dette materialet er også med på å farge min vurdering av om jeg har en god sak. Et eksempel er blant annet at både en mor og en politikilde har sagt at noen med diagnosen ADHD føler at de ikke får effekt av Ritalin og derfor driver selvmedisinering med hasj. Denne påstanden gjør det mer sannsynlig at man da har Ritalin til overs som kan selges. Selv om påstanden styrker saken min, har jeg valgt å ikke ta den med av to grunner. Den mest tungtveiende grunnen er at jeg ikke har fått den bekreftet av ungdomskilder. Den andre grunnen er at jeg er redd for at opplysningen kan være ny for mange og kanskje inspirere dem til å prøve hasj.

Jeg har argumentert for at kildematerialet mitt er solid på grunn av antallet liknende utsagn fra folk i ulike miljøer. Men vurderingen av kildematerialet bør ikke bare handle om min vurdering av materialet kildene har gitt. Men også om hvor troverdige kildene er.

Ingen av kildene har gitt opplysninger som er motstridende. Tvert i mot har opplysningene vært påfallende like. Eksempler på dette kan være kallenavnet ”fjortisspeed” og prisen på en tablett eller et brett med Ritalin.

I kildekritisk analyse snakker man om kildens *avhengighet, tendens, kompetanse og tidssamband* (Fossum 2002: 134) Når jeg drøfter dette velger jeg å ta utgangspunkt i de viktigste kildene mine, nemlig ungdomskildene.

En type *avhengighet* handler om hvor kilden har opplysningene fra. De aller fleste ungdomskildene er førstehåndskilder. De har selv solgt eller gitt bort Ritalin, blitt spurt om å selge Ritalin eller sett jevnaldrende i Ritalin-rus.

Tendens kan defineres som kildens eventuelle interesse i en sak. Da de fleste ungdomskildene mine er førstehåndskilder, er de i høyeste grad berørt av saken. Hvis man skulle tenke seg at tendensen går i den ene eller andre retning, vil jeg tørre å påstå at salg og misbruk av Ritalin, heller er noe ungdom med ADHD foretrekker å holde skjult enn å skryte på seg. Det gjelder spesielt kilden som innrømmet ulovlig salg av Ritalin. Når det gjelder presset de forteller om, kan det hende at kildenes tendens peker mot at det er fornuftig å fortelle at de selger eller gir bort piller på grunn av press.

Kildens *kompetanse* kan være utdanning, posisjon, personlige erfaringer eller liknende.

Ungdomskildene mine har jeg oppsøkt fordi de har personlige erfaringer med det temaet jeg ønsker å belyse. På grunn av deres rolle som konsekvens eksperter er de mine viktigste kilder.

Tidssamband er hvor lang tid det har gått mellom kildens observasjon og tidspunktet intervjuet finner sted. Da jeg ikke er ute etter opplysninger om en bestemt hendelse, men om noe som foregår over lengre tid, er tidssamband ikke relevant i min kildekritiske vurdering.

Kildekritisk er det forskjell mellom å balansere og å verifisere. Fordi jeg ikke kan si noe sikkert om omfanget av misbruk og salg av Ritalin, har jeg valgt å *balansere* uttalelser fra ungdomskildene og Utekontakten på den ene siden og politiet, Fylkeslegen og ADHD-foreningen på den andre.

En del av opplysningene som kommer fram i teksten, er opplysninger som både kan sjekkes og dobbeltsjekkes. I Vær Varsom-plakaten(VVP) punkt 3.2 står det blant annet ”...kontroller at opplysninger som gis er korrekte.” Eksempler på slike opplysninger kan være alt fra opplysningene som står i faktaboksen til Fylkeslegens påstand om rutiner. Jeg har vært veldig grundig i arbeidet med å sjekke de opplysningene som kan sjekkes.

Brurås skriver ”Ut fra sedvane og presseetisk praksis i dag, kan vi slå fast at en kilde ikke har noen rett til innsyn i den ferdige, men upubliserte artikkelen, så sant det ikke er inngått avtale om noe slikt på forhånd.” (Brurås 2002: 164) Jeg har likevel valgt å sende mange av sitatene til kilden fordi det er viktig for meg takknemlig at det virkelig er det kilden ønsker å si og at jeg har oppfattet

vedkommende korrekt. Jeg har da sendt utelukkende vedkommendes sitater og gjort det klart at det bare er interessant å få rettet opp faktiske feil eller misforståelser.

Jeg er et mellomledd mellom publikum og virkeligheten. Et sentralt spørsmål er hvor god kilde jeg egentlig jeg er? For å finne ut dette, kan jeg forsøke å vurdere meg selv ut i forhold til avhengighet, tendens, kompetanse og tidssamband.

For leseren er jeg andrehåndskilde og i noen tilfeller tredjehåndskilde. Det er derfor veldig viktig at jeg har gjort et grundig kildearbeid og vært kritisk i vurderingen av kildematerialet. Jeg føler at jeg har mitt på det rene i forhold til *avhengighet*.

Da jeg i begynnelsen av arbeidet med reportasjen formulerte tre hypoteser, var de formulert på grunnlag av mine antagelser. Det er ikke til å legge skjul på at det er i min interesse å bekrefte hypotesene for å kunne skrive en god sak. Jeg er derfor farget av min *tendens* som kilde. Her er samvittighet svært viktig. Det er ikke i min interesse å bekrefte hypotesene til enhver pris. Én av grunnene til at jeg har valgt å bli journalist er at jeg er fryktelig nysgjerrig. Hvis jeg har bestemt meg for å finne ut av noe, gir jeg meg ikke før jeg er kommet til bunns i saken. Enten det betyr at jeg bekrefter eller avkrefter mine teorier. Igjen nevner jeg hvordan jeg arbeidet med få opplysninger hos ungdomskildene. Det enkleste ville vært å spørre om de har hørt om salg og misbruk av Ritalin. Det ville spart meg for masse tid og jeg tror ville fått flere kilder som bekreftet hypotesene.

Min *kompetanse* som kilde i denne saken er bygget på meget grundig kildearbeid. Undersøkelsene mine bygger på mer enn 50 muntlige kilder. Jeg hadde ingen kunnskap om ADHD, reseptrutiner eller virkningen av stoffet Ritalin før jeg satte i gang arbeidet.

Tidssamband er det eneste jeg har noe klart å utsette på i forhold til min troverdighet som kilde. Jeg tenker da spesielt på at jeg i samtale med ungdommene glemte å notere observasjoner. Dette kan som tidligere nevnt begrunnes med at jeg ikke noterte i første del av samtalen. Det gikk derfor lengre tid enn det burde gjøre mellom observasjon og nedskrivning av observasjonene. Men, jeg føler det har gått mer ut over skildringene enn troverdigheten min.

Egil Fossum skriver ”Noe er fastslått hinsides enhver rimelig tvil. Jeg som journalist går god for fremstillingen og for de kildene og det kildematerialet jeg har brukt.” (Fossum 2002: 128) Jeg føler at jeg kan skrive under på Fossums utsagn. Men jeg skulle ønske jeg kunne si noe mer nøyaktig om omfanget av salg og misbruk av Ritalin.

▪ *Anonymisering*

”Møtet mellom journalisten og kilden som har fått løfte om anonymitet er fullt av farer sett fra et kildekritisk synspunkt. Dette er ikke noe argument mot å bruke anonyme kilder. De er ofte, men ikke alltid uunnværlige, og kan være den eneste måten å skaffe seg nødvendig informasjon på.” (Fossum 2002: 79)

I Ritalin-saken bruker jeg fem anonyme kilder i teksten. Alle ungdomskildene mine er anonyme. I VVP punkt 3.2 står det ”Ved bruk av anonyme kilder må det stilles særskilte krav til kildekritikk.” Å bruke anonyme kilder krever altså spesiell kildekritisk oppmerksomhet fordi kildene ikke behøver å stå til ansvar for det de har sagt. Men, for meg var det å love kildene anonymitet den eneste måten å skaffe nødvendig informasjon på. I VVP punkt 3.1 står det ”Pressens troverdighet styrkes ved at kildene for informasjon identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med behovet for å verne kildene” Én selvfølgelig sak er at ”Anders” som innrømmer at han har gjort noe ulovlig ved å selge Ritalin, bør være anonym. Han har løpt en viss risiko ved å fortelle at han har solgt sterke medikamenter. Men man kan sette spørsmålsteget ved om også ”Ole”, ”Anne” og ”Peder” burde vært anonyme. De forteller at de har ADHD, om rustendenser i ungdomsmiljøet, at det foregår salg og misbruk av Ritalin og om et press om å selge medisinen. De tre forteller åpenhertig, men har ikke gjort noe ulovlig som skal skremme dem fra å stå fram. Det er to grunner til at de likevel er anonyme. For det første argumenterer saken i seg selv for deres anonymitet. Selv om hovedfokuset er at Ritalin selges og misbrukes, kommer det også tydelig fram at ungdommene føler et visst press om å selge. Anne holder det hemmelig at hun har ADHD fordi hun vil unngå å bli spurt om å selge, både hun og Peder er glad for at foreldrene oppbevarer medisinen og Ole forteller at han heldigvis aldri er blitt spurt om å selge. Dessuten forteller to av kildene at de blir oppringt av kjente og ukjente fordi det ryktes at man har ADHD og tilgang på Ritalin. Dette presset er mitt hovedargument for ikke å ha forsøkt å overtale dem til å stå fram. Videre sa jeg også ganske tidlig i samtale at de fikk være anonyme. Dette for å skape tillitt og fordi jeg tror det var nødvendig for å få fram viktig informasjon. Om det at kildene får være anonyme har fristet dem til overdrive eller fortelle løgner får jeg aldri svar på. Men, jeg tror sjansen for det ville økt betraktelig hvis jeg hadde sagt hva jeg var ute etter, det gjorde jeg ikke. Dessuten er alle relevante opplysninger som er synlige i teksten også sjekket opp mot ungdomskilder i andre miljøer. Som nevnt tidligere i rapporten valgte jeg å utelate flere opplysninger da jeg ikke følte at jeg hadde fått bekreftet disse godt nok.

Brurås skriver ”Er kilden anonym, fratas publikum muligheten for å vurdere troverdigheten i de informasjonene som settes fram.” (Brurås 2002: 187) Dette har jeg vært svært bevisst på. Det var derfor en lettelse da også Utekontakten kunne bekrefte at salg og misbruk av Ritalin har skjedd i forholdsvis stort omfang. I tillegg har jeg gjort et grundig kildearbeid i forhold til å finne ut om det i det hele tatt er mulig å misbruke medikamentet og hvordan. Jeg håper reportasjen isolert fra metoderapporten gir et inntrykk av at det ligger et omfattende og grundig kildearbeid til grunn. Jeg har diskutert om kildene som er lovet anonymitet kan ha blitt fristet til å pynte på historiene.

Fossum skriver ”Journalisten selv er utsatt for de samme fristelsene, blant annet fristelsen til å spisse ting for mye. Ja, til og med fristelsen til å fortelle usannheter dekket av den anonyme kilden”

(Fossum 2002: 79) Da jeg møtte de første kildene som fortalte om salg og misbruk av Ritalin, ble jeg veldig ivrig. Jeg husker å ha tenkt at nå har jeg en god sak. Med god samvittighet kunne jeg skrevet at kilder Avis har vært i kontakt med forteller om salg og misbruk av ADHD-medikamentet Ritalin. Det var sant. Men det hadde vært fare for at en slik sak ville gitt et skjevt bilde av virkeligheten da jeg ikke hadde sjekket opplysningene opp mot flere kilder. Hvis jeg hadde skrevet saken med utgangspunkt i bare disse kildene ville jeg ha skjult dårlig kildearbeid og svak dokumentasjon bak ordene ”Kilder Avis har vært i kontakt med forteller....”.

Et annet problem jeg har oppdaget med det å bruke anonyme kilder, oppstår når man skal konfrontere åpne kilder med kildemateriale fra anonyme kilder. For eksempel opplevde jeg at verken ADHD-foreningen i Nordland eller leger jeg snakket med, hadde særlig tiltro til påstanden om salg og misbruk av Ritalin før også Utekontakten kunne bekrefte opplysningene.

Et problem med bruk av anonyme kilder er bilder. Jeg liker ikke bilder hvor kildene blir fotografert med ryggen til. Jeg bestemte meg for at i Ritalin-saken synes jeg den dårligste løsningen var å ha et bilde av Anders bakfra. Det resulterte i konstruerte illustrasjonsbilder uten mennesker. I ettertid vet jeg ikke om det var den beste løsningen.

- *Å gjøre premissene klare*

I VVP punkt 3.3 står det ”Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter.” Uttrykket å gjøre premissene klare må bety at jeg bør informere kilden om hvorfor jeg ønsker et intervju, om bakgrunnen for saken og i hvilken sammenheng uttalelsene skal brukes. Dette punktet har jeg syndet bevisst mot flere ganger i arbeidet med Ritalin-saken. Jeg fortalte ungdomskildene at jeg skrev en sak om ungdom og rus. Dette har jeg argumentert for tidligere i rapporten. Da samtalen var avsluttet sa jeg til dem jeg følte at kom til å bli mine viktigste kilder, at opplysningene deres om misbruk av ADHD-medisin hadde vekket min interesse. Kildene må ha reagert på at jeg hadde spurt ekstra mye rundt dette teamet da det først var brakt på banen, og det føltes riktig å fortelle at det var noe jeg ønsket å undersøke nærmere. Tidligere i rapporten har jeg også nevnt at jeg snakket med mange av kildene mer enn én gang, og at jeg første samtalerunde ikke fortalte om bakgrunnen for saken. Da jeg skulle konfrontere kildene senere gjorde jeg premissene klare for kilden. For at ikke kilden skulle føle seg lurt etter første samtale fortalte jeg at problemstillingen med ADHD-medikament var noe jeg hadde støtt på underveis i arbeidet med oppgaven om ungdom og rus. En liten hvit løgn, men en helt nødvendig en. Jeg synes det må være mulig for journalister å gå slike omveier, å søke svar på spørsmål uten at kilden er klar over den egentlige grunnen til at jeg arbeider med saken.

- *”Smitteeffekt”*

”Et viktig spørsmål i presseetikken er dette: Skal vi som journalister ta hensyn til følgene og konsekvensene av det vi publiserer? ” (Brurås 2002: 269) I Ritalin-saken har jeg en undersak om at gratisavisen Natt&Dag oppfordrer til rusmisbruk når de publiserer sin guide til rus på resept. Jeg fortalte en mor til en ungdom med ADHD om at det foregår salg og misbruk av Ritalin. Den første reaksjonen var at hun skulle spørre sin 16-år gamle sønn om han visste om dette. Men, så sa hun ”Nei, forresten. Jeg vil ikke gi han gode ideer til en gang han er blakk.” Samtalen fikk meg til å gå i tenkeboksen. Kan det være at min sak også oppfordrer til rusmisbruk og salg av rusmidler? Hva med alle ungdommene som ikke vet at Ritalin kan misbrukes og de med ADHD som ikke vet at de kan tjene penger på medisiner sine? Er det fare for at omfanget av salg og misbruk øker hvis jeg publiserer reportasjen min, såkalt ”Smitteeffekt”. Én av mine oppgaver som journalist er å informere. Bør jeg også la meg styre av konsekvensene av publisering? Det er nettopp konsekvenser som styrer en del av de journalistiske valgene jeg har gjort underveis i undersøkelsen. Men, hva når det kommer til publisering? Er det fortsatt mitt ansvar å tenke konsekvenser? Svaret mitt på det er ja. Men jeg synes det er viktig å veie argumentene for og i mot publisering opp mot hverandre. Spørsmålet jeg må stille meg er om omfanget av salg og misbruk av Ritalin vil øke ved publisering. Som moren sa, vil noen som ikke vet om dette, kunne få gode ideer. Men, samtidig må jeg tro at publisering av saken kan føre til: At helsemyndighetene ser på sine rutiner i forhold til forskriving av resepter, at helsemyndighetene ser på om det bør finnes unntak fra den helserettslige myndighetsalder når det gjelder medisiner som er klassifisert som narkotika, at helsemyndighetene bør gjennomgå rutiner for medisiner og oppbevaring av medikamenter i skolen, at foreldre forstår at de kan hjelpe barn med ADHD å stå i mot press hvis de sørger for å ta vare på medisiner og at leger forstår hvor viktig det er å forsøke å få flest mulig pasienter til å bruke depottabletten Concerta i stedet for Ritalin. Jeg synes det er argumenter gode nok for at jeg tar sjansen på å publisere saken og risikere en viss smitteeffekt.

Etiske problemstillinger, skolesaken:

▪ *Barn*

Barn hører også hjemme i mediene. Jeg ser på det som min oppgave å få fram barns meninger i saker som angår dem. Jeg synes derfor det var helt nødvendig å snakke med barn med ADHD da jeg gjorde undersøkelser til skolesaken. ”Hensynet til hvilke konsekvenser en medieomtale kan ha for barnet, ble understreket under revisjonen av det presseetiske regelverket i 2001.”(Brurås 2002: 252) I VVP punkt 4.8 står det ”Når barn omtales, er det god presseskikk å ta hensyn til hvilke konsekvenser medieomtalen kan få for barnet. Dette gjelder også når foresatte har gitt sitt samtykke til eksponering....”

Som en del av undersøkelsene til skolesaken var jeg på et møte i ADHD-foreningens lokallag i Bodø. Her traff jeg foreldre til barn med ADHD. Jeg presenterte meg og ba dem som kunne tenke seg å snakke med meg å melde sin interesse etter møtet. Da jeg kontaktet foreldrene senere var de aller fleste villige til å la meg snakke med barna. Men, jeg valgte å spørre om de ville gjort det samme hvis det hadde vært til en avis og ikke til en skoleoppgave. Jeg bestemte meg for å snakke med flere barn. Men jeg synes det ble feil å bruke barn som foreldrene ikke ville latt stille opp hvis det var til en avis.

Jeg vet at de beste historiene handler om mennesker, mennesker er med på å berike en sak og gjøre den mer forståelig. En av mødrene, Lillian Rusti, sa at hun trodde hennes barn ville gå med på å være sakens ansikt utad. Da jeg traff barna, Silje, 11 år og John Christer, 16 år, fortalte jeg at det var en skoleoppgave, men spurte også om de kunne tenke seg publisering av artikkelen i en avis med navn og bilde. Det synes de var greit. Men, det skal sies at jeg ikke la mye vekt på dette da oppgaven i første omgang var en skoleoppgave. Jeg bestemte meg for å bruke Silje i saken.

Dagen før skoleoppgaven skulle leveres viste Avis Nordland interesse for reportasjen. Jeg måtte ta en runde med kildene for å spørre om de ga sitt samtykke til publisering. Samtalen med Silje førte til at kvelden før deadline på skoleoppgaven bestemte hun seg for at hun ikke ville ha navn og bilde i Avis Nordland. Silje sa at hun gjerne kunne stille opp i skoleoppgaven. Det førte til et dilemma. Hvis hun ikke vil ha navn og bilde i Avis Nordland, er det da greit å bruke henne i skoleoppgaven? Det enkleste hadde vært å bruke Silje i skoleoppgaven. Jeg hadde tatt levende reportasjebilder i klasserommet. Bildene var av assistentlæreren og Silje. De var så opptatt av å løse oppgavene at det ser ut som de glemte at jeg var til stede med kamera.

Jeg bestemte meg for at det eneste riktige var å anonymisere Silje også i skoleoppgaven. På grunn av tid, rakk jeg ikke å ta et illustrasjonsbilde eller bilde av en anonymisert Silje. I en skolesak som handler om barn har jeg derfor bare voksne mennesker som ser rett inn i kameraet. Bilder som i utgangspunktet skulle presenteres i lite format for å vise hvem jeg hadde snakket med. Men, hvis det hadde vært en avis hadde man utsatt deadline slik at journalisten kunne tatt et nytt bilde.

Det første som slo meg da Silje trakk seg var at avgjørelsen om å anonymisere henne burde jeg ha tatt. Jeg hadde tenkt mye på om det var riktig å identifisere henne, og kommet frem til at jeg synes det var greit. Én av grunnene til det, var at moren virket så sikker på at det var i skjønneste orden. Men, nå lurer eg altså på om jeg tok feil. Silje hadde fortalt meg at hun var veldig åpen om at hun har ADHD, men hun hadde også fortalt om mobbing. Det var mobbing hun var redd for da hun til slutt trakk seg. Silje forklarte at hvis de hadde vært flere barn med ADHD som stilte opp i reportasjen ville saken vært en annen. I samtalen med Silje var jeg veldig oppmerksom på å takke henne for at hun tenkte seg godt om og at det ikke gjorde noe at hun trakk seg.

Min magefølelse av at jeg burde ha tatt valget om anonymisering for Silje, ble bekreftet da moren sa ”Jeg kunne ha overtalt henne, men jeg synes ikke det er riktig.” Da først forsto jeg viktigheten av revideringen av Vær Varsom plakaten punkt om barn. Som journalist er det jeg som har ansvaret for konsekvensene saken vil få for barnet, uansett hva foreldrene sier. Brurås skriver ”Denne bestemmelsen er særlig viktig i situasjoner der voksne kan komme i skade for å bruke et barn for å fremme egne interesser, og kanskje ikke helt ser konsekvensene dette kan ha for barnet.” (Brurås 2002: 252) Moren til Silje var svært hissig på undervisningssjefens initiativ. Man kan derfor under tvil si at hun bruker datteren for å fremme sine interesser. Selv om tanken bak det innerst inne er å beskytte Siljes rettigheter på skolen.

Jeg vil understreke at dette ikke skremmer meg bort fra å bruke barn i andre saker. Men her var det flere argumenter som talte for å anonymisere Silje: det hender at hun blir mobbet på skolen, hun er 11 år og ville blitt gjort til part i en konfliktfylt sak og selv om hun snakker åpent om diagnosen, er ADHD en diagnose som er tabubelagt, spesielt på grunn av sterk medisinerings.

Etter å ha analysert materialet og tenkt gjennom etiske problemstillinger føler jeg meg klar til å gå videre til den siste fasen, formidlingsfasen.

FORMIDLINGSFASEN

I denne fasen har jeg bestemt hvordan jeg ville formidle saken min. Jeg må også tenke på om saken oppfyller sjangerkravene.

Tema, vinkel og fokus. Temaet for begge reportasjene er ungdom og barn med ADHD. I Ritalin-saken er vinkelen at ADHD-medikamentet selges som festdop. I skolesaken er vinkelen at undervisningssjefen vil frata elever retten til spesialundervisning. Fokus i Ritalin-saken er ungdommene på Asphaugen og Bodin videregående skole som forteller at det foregår salg og misbruk av Ritalin. Fokuset i skolesaken er Silje og hvor viktig spesialundervisning er for henne.

Sjanger. En nyhetsreportasje skal både oppfylle kravene til en nyhet og kravene til en reportasje. Begge sakene oppfyller samtlige nyhetskriterier: vesentlighet, identifikasjon, sensasjon, aktualitet og konflikt. (Østlyngen og Øvrebø 1998: 103)

Kravet til *vesentlighet* er oppfylt fordi det er i samfunnets interesse å få vite at ADHD-medisin misbrukes, at ungdom med ADHD føler seg presset til å selge medisinene sine og at undervisningssjefen har gått til det kontroversielle steg å søke departementet om dispensasjon fra en paragraf som sikrer elevers rett til spesialundervisning.

Kravet til *identifikasjon* er oppfylt fordi historiene som underbygger nyhetene er hentet fra nærmiljøet. Et problem er likevel at personene som er brukt i fra nærmiljøet er anonymisert. Slik som ungdommene i Ritalin-saken og Silje i skolesaken.

Kravet til *sensasjon* er oppfylt fordi det bryter radikalt med det normale at ungdom med ADHD selger medisiner sine selv og at undervisningssjefen i Bodø ønsker å forsøke seg bort fra elevenes rettigheter.

Kravet til *aktualitet* er oppfylt fordi salg av ADHD-medisin skjer i dag i byens skolegårder og ingen har tidligere fortalt om det offentlig. Kravet til aktualitet er også ivaretatt i skolesaken da undervisningssjefen nylig har sendt søknaden til departementet om at Bodø kommune skal fritas fra paragraf som sikrer elever rett til spesialundervisning.

Kravet til *konflikt* er oppfylt i Ritalin-saken fordi ungdommen forteller en ting og de voksne noe annet. Dessuten, vil ingen påta seg ansvaret for at slikt skjer. I skolesaken er kravet til konflikt oppfylt ved at ADHD-foreningen som representerer foreldre og barn er i harnisk over at undervisningssjefen har tatt seg friheten til å sende søknaden uten å spørre dem. Videre er Undervisnings- og forskningsdepartementet uenig med undervisningssjefen om det faktum at det skal kunne gjøres fritak fra paragraf fem i opplæringsloven.

Det som skiller reportasjen fra en nyhetssak er *nærværet* til journalisten. Ved hjelp av skildringer skal jeg vise at jeg har vært til stede. Det forutsetter at jeg har vært ute og sett, lyttet og notert. Det gjør jeg både i Ritalin-saken og i skolesaken. Det fungerer svært godt i skolesaken der jeg både er til stede i klasserommet og på møtet i ADHD-foreningen. Det fungerer ikke like godt i Ritalin-saken. Den mangler de glitrende skildringene. Tidligere i rapporten har jeg forklart dette med at jeg ikke noterte og at jeg i begynnelsen av undersøkelsesfasen ikke hadde bestemt meg for at det skulle bli en nyhetsreportasje. Da jobbet jeg bare med et researchnotat til et kurs i undersøkende journalistikk. Men, det holder selvfølgelig ikke.

En reportasje skal veksle mellom *scener, fakta kildesagn og reporterrefleksjoner*. Dette samspillet takler jeg bra i begge reportasjene. Jeg vil si at jeg i begge reportasjene bruker et nøkternt og nøytralt nyhetsspråk. Jeg har bevisst valgt å ikke benytte meg av reporterrefleksjoner da jeg ikke synes det passet til vinklingene. *Åpningen* av en reportasje er viktig. Den skal fange leseren og pirre hennes nysgjerrighet. Jeg åpner i begge reportasjene med scener fra virkeligheten. Scenene fra Asphaugen og Bodin videregående skole og scenene med Silje fungerer som *rammefortellinger* i reportasjene. *Komposisjonen* i begge reportasjene er bygget opp etter fiskemodellen med anslag, stor kropp med nye opplysninger og en hale med et sluttpoeng. *Sluttpoenget* i reportasjen er viktig. I skolesaken får Silje siste ord. Hun sier at kaoset i hodet ofte gjør at hun må gi opp skoleoppgavene hvis assistentlæreren ikke er tilstede for å hjelpe henne. I Ritalin-saken er vi tilbake hos ungdommene som forteller at de holder det hemmelig at de har ADHD på grunn av frykten for å bli spurt om å selge medisinen.

KILDELISTE

MUNTlige KILDER, MEDISINSALG		
Institusjon	Navn	Telefonnummer/E-post
Tollvesenet	Informasjonssjef Hege Turnes	22 86 02 62
ADHD-foreningen	Knut Brønder	67 12 85 85
ADHD-foreningen. Fylkeslaget Nordland	Tove Risbøl Hansen	75 64 54 07
Forelder til barn med ADHD	Lisbeth Fjell Leite	75 53 94 20
Forelder til barn med ADHD	Styremedlem Jorun Elden	75 64 54 07
Forelder til barn med ADHD	Styremedlem Hilde Johansen	75 64 54 07
Forelder til barn med ADHD	Styremedlem Torild Bårdevik	75 17 84 14
Forelder til barn med ADHD	Styremedlem Miriam Fagerli	75 64 54 07
Forelder til barn med ADHD	Styremedlem Sidsel Kirkeby Fritzen	48 21 63 75
Forelder til barn med ADHD	Styremedlem Geir Sandvei	41 56 61 35
Forelder til barn med ADHD	Styremedlem Tove Johansen	75 64 54 07
Statens Helsetilsyn	Liv Rygh	Per e-post
Sosial og Helsedirektoratet	Anne Grethe Kvanvik	24 16 30 00
Sosial og Helsedirektoratet	Informasjonskonsulent Berit Kolberg Rossine	90 05 39 26
NTNU	Forsker Helle Welle Andersson	73 59 50 00
Universitetet i Tromsø, Farmakologisk institutt.	Einar Jensen	77 64 63 54
Fylkeslegen	Assisterende fylkeslege Odd Herder	75 53 15 22
Nordlandssykehuset Afdeling psykiatri	Harald Åsheim	75 50 18 00
Utekontakten Bodø kommune	Feltarbeider Lene Wisth	75 55 54 90 utekontakten@bodo.kommune.no
Politiet i Bodø	Per Sverre Steinbakk og Bent Are Eilertsen	75 54 58 00
Bodø videregående skole	Helsesøster Nina Olsen	75 65 16 27
Bodin videregående skole	Rådgiver Knut Dalaker	75 65 10 30
Bodin videregående skole	Rektor Brynjulf Hildal	75 65 10 03 90 50 68 43
Asphaugen videregående skole	Inspektør for spesialundervisning, Anne Marie Strømhaug	75 65 15 00
Asphaugen videregående skole	Rektor Anne Berit Vikhals	75 65 13 10 97 52 66 97
Utdanningsforbundet	Bjørn Saugstad	24 14 20 95 24 14 20 00
Raugland Advokater AS	Vidar Raugland	90 55 52 55 22 99 35 90
Ungdom mot narkotika	Ane Hammerø	23 31 00 90
Natt & Dag	Redaktør Audun Vinger	23 32 66 66
Natt & Dag	Tidligere redaktør Gaute Drevdal	93 49 86 90 gautdre@online.no
Natt & Dag	Distribusjonsansvarlig Bodø, Espen	90 84 49 48
Elever på Asphaugen videregående skole	12 elever. Lengre samtaler (mer enn 10 minutter) med fire av dem.	*
Elever på Bodin videregående skole	Syv elever. Lengre samtaler med fire av dem	*
Ungdommer som jeg traff i andre miljøer	Fire ungdommer. Lengre samtaler	*
SKRIFTLIGE KILDER, MEDISINSALG		
Hva?	Hvem?	Hvor?
Opplæringsloven	Utdannings- og forskningsdepartementet	www.lovdato.no
Natt&Dag	Februar	Natt&Dag Forlag AS
Medikamenthåndtering i barnehager og skoler	Norsk Helseinformasjon	www.lex.no
Fylkesinfo 101/2002. Skolers/barnehagers håndtering av spørsmål omkring elever som er avhengig av medisiner	Utdanningsforbundet	Utdanningsforbundet
Legemiddelomsetningen i 2003	Folkehelseinstituttet	www.fhi.no
Informasjon og samtykke ved behandling av barn og ungdom	Den norske lægeforening Anne Kjersti Befring	http://www.tidsskriftet.no/lts-pdf/pdf2004/667-8.pdf
Stortingsmelding nr.16 (1996-1997) (14.februar 1997)	Narkotikapolitikken. 2. Vanedannende legemidler	http://odin.dep.no/hd/norsk/publ/stmeld/030005-040005/index-ved017-b-n-a.html
Skolereglement for elever ved fylkeskommunale videregående skoler.	Nordland Fylkesting	www.nfk.no

MUNTlige KILDER, SPESIALUNDERVISNING		
Institusjon	Navn	Telefonnummer/E-post
Forelder til barn med ADHD	Lillian Rusti. Mor til Silje og John Christer.	95 81 24 14 lillrus@online.no lillian.elisabeth.rusti@nordlandssykehuset.no
Barn med ADHD	Silje Rusti, 11 år **	95 81 24 14
Ungdom med ADHD	John Christer Rusti, 16 år	95 81 24 14
Forelder til barn med ADHD	Hilde Robertsen. Mor til Daniel.	41 31 78 56 Bigsmil67@hotmail.com
Barn med ADHD	Daniel Robertsen, 10 år	41 31 78 56
Forelder til barn med ADHD	Snorre Bjørkmo. Snorre og Wenche er gift.	95 72 81 63 sn-bjoe@online.no
Forelder til barn med ADHD	Wenche Bjørkmo	95 72 81 63
Forelder til barn med ADHD	Lisbeth Fjell Leite	75 53 94 20
Forelder til barn med ADHD	Renate Bjørklund	97 18 70 77
Forelder til barn med ADHD	Kari Elby	95 28 75 75
Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste (PPT)	Leder Bjørg Hannås	75 55 74 50
Bodø kommune	OK-avdelingen ved Espen Fjærvoll	75 55 60 46
Bodø kommune	Undervisningssjef Per-Oskar Schjølberg	97 65 15 85 per.oskar.schjolberg@bodo.kommune.no
Utdannings- og forskningsdepartementet	Statssekretær Helge Ole Bergesen	22 24 74 06
Utdannings- og forskningsdepartementet	Politisk rådgiver Elisabeth Aspaker	22 24 74 04
Utdannings- og forskningsdepartementet	Informasjonsrådgiver Anne Sofie Holter	22 24 77 26 98 49 60 58 ash@ufd.dep.no
Utdannings- og forskningsdepartementet	Avdelingsdirektør Jan Ellertsen	22 24 75 30/22 24 76 01 jel@ufd.dep.no
Utdannings- og forskningsdepartementet	Informasjonskonsulent Åse Solberg	22 24 74 34 sol@ufd.dep.no
Fylkeslaget i ADHD-foreningen i Nordland	Leder Tove Risbøl Hanssen	75 64 54 07 tove.r.hansen@c2i.net
Fylkeslaget i ADHD-foreningen i Nordland	Styremedlem Jorun Elden	75 64 54 07
Fylkeslaget i ADHD-foreningen i Nordland	Styremedlem Hilde Johansen	75 64 54 07
Fylkeslaget i ADHD-foreningen i Nordland	Styremedlem Torild Bårdevik	75 64 54 07
Fylkeslaget i ADHD-foreningen i Nordland	Styremedlem Miriam Fagerli	75 64 54 07
Fylkeslaget i ADHD-foreningen i Nordland	Styremedlem Sissel Kirkeby Fritzen	75 64 54 07
Fylkeslaget i ADHD-foreningen i Nordland	Styremedlem Geir Sandvei	75 64 54 07
Fylkeslaget i ADHD-foreningen i Nordland	Styremedlem Tove Johansen	75 64 54 07
Nordlandsforskning	Ingrid Fyling	75 51 74 26
Hunstad skole	Rektor Oddbjørn Kristoffersen	75 55 65 30
Hunstad skole	Klasseforstander 6B, Torill Lund. Klasseforstanderen til Silje Rusti.	75 56 12 81 90 66 54 23
Hunstad skole	Lærer Ernst Hole. Én av lærerne til Silje Rusti.	91 36 70 18
Hunstad skole	Assistentlærer Nina Haugland. Assistentlæreren til Silje Rusti.	91 59 26 61
Rønvik skole	Rektor Arne Martinsen	75 55 68 60 99 23 29 95 arnmarth@online.no arne.marthinsen@bodo.kommune.no
Mørkvdemarka skole	Rektor Henni Aune	75 55 68 01
Trondheim kommune	Herleiv Karlsen	72 54 65 02
SKRIFTLIGE KILDER, SPESIALUNDERVISNING		
Hva?	Hvem?	Hvor?
Søknad om forsøk. Brev til Utdannings- og forskningsdepartementet fra Bodø kommune, OK-avdelingen, Grunnskolekontoret ved Per-Oskar Schjølberg. 05.03.2004.	Undervisningssjef Per-Oskar Schjølberg, Bodø kommune	Postlisten Bodø kommune Arkivkode 233
NOU 2003: 16. I første rekke	Utdannings- og forskningsdepartementet	http://odin.dep.no/ufd/norsk/publ/utredninger/NOU/045001-020003/

Stortingsmelding nr.30 (2003-2004) (2.april.2004)	Utdannings- og forskningsdepartementet	http://odin.dep.no/ufd/norsk/publ/stmeld
Rundskriv F-001-02 (04.01.2002) Forsøk etter opplæringsloven paragraf 1-4-delegasjon.	Utdannings- og forskningsdepartementet	http://odin.dep.no/ufd/norsk/regelverk/rundskriv
Stå på! Medlemsblad for ADHD-foreningen	Nr.1-2004-17.årgang	ADHD-foreningen
"Idealiser og realiteter: evaluering av spesialundervisningen i Oslo kommune"	Thomas Nordahl og Terje Overland	Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, 1998
"Mesteparten av det jeg gjør, gjør jeg ikke for å irritere deg. " Fra prosjekt nr 00/05116, Støtte til ungdom med tourettes syndrom, AD/HD og narkolepsi ved overgang ungdomsskole til videregående skole eller arbeid.	Tornås, Dihle og Krogstad ved Nasjonal Kompetanseenhets for AD/HD, Tourettes Syndrom og Narkolepsi	http://www.nasjkomp.no/ung.htm
"Prosjektarbeid som metode for elever med oppmerksomhetsvansker"	Anne Lise Angen Rye ved Trøndelag Kompetansesenter	http://skolenettet.is.no/skolenettet/data/f/1/03/61/2_802_0/Anneliserap.pdf
Elever med diagnosen ADHD	Anne Lise Angen Rye ved Trøndelag Kompetansesenter	http://skolenettet.is.no/imaker?id=99063&malgruppe=0&trinn=0&omr=51631&mal=infoside&method=modulshow
Elever med ADHD i prosjektarbeid	Anne Lise Angen Rye ved Trøndelag Kompetansesenter	Spesialpedagogikk nr.1, 2002
"Forskriving av sentralstimulerende medikamenter"	Harald Åsheim, Kjell Bjørgvin Nilsen og Harald Stordahl	Tidsskrift Norske Lægeforening nr.8, 2001
"Eeemiiii i Lønneberget og skolen-inn som original- ut som?"	Njål Arne Utgård, PPT Nannestad.	Medlemsblad for ADHD-foreningen, Stå på, nr.2, 1998
"Noen veiledende prinsipper ved håndtering av barn med ADHD-vansker i skolen"	Psykolog Kjell Totland	Medlemsblad for ADHD-foreningen, Stå på, nr.1, 2001
"Skoletiltak for barn med ADHD uten hyperaktivitet og impulsivitet"	Psykolog Kjell Totland	Medlemsblad for ADHD-foreningen, Stå på, nr.2, 2002
"Lærernes holdninger – elevers atferd"	Toril Grøtte og Vigdis Vold	Spesialpedagogikk nr.8, 2001
"Skolehverdagen med AD/HD og Tourettes syndrom"	Spesialpedagog Berit Langlete Hage	Medlemsblad for ADHD-foreningen, Stå på, nr.3, 1997
"Ingen ting skal være uprøvet"	Susan Hughes	Gjengitt utdrag i medlemsblad for ADHD-foreningen, Stå på, nr.1, 1998. Fra boken "What makes Ryan Tick".
"Hvordan hjelpe barn med AD/HD til å lykkes på skolen?"	Sandra Rief	Gjengitt utdrag i medlemsblad for ADHD-foreningen, Stå på, nr.1, 1998. Foredrag ved C.H.A.D.D's internasjonale konferanse i Texas, 23-25.10.1997
"The gendered category of special needs: Teacher interpretations of male and female students"	Ingrid Fylling ved Nordlandsforskning	Nordlandsforskning
"The role of parents in special education: the notion of partnership revised"	Ingrid Fylling og Johans Tveit Sandvin ved Nordlandsforskning	Nordlandsforskning
"Forvaltningsregime og skolepraksis. Tildeling og bruk av ressurser i grunnskolen spesialundervisning"	Ingrid Fylling ved Nordlandsforskning	Nordlandsforskning

*Ungdomskildenes identitet oppgis heller ikke i metoderapporten da disse har bedt om full anonymitet.

**Silje Rusti vil være anonym i en reportasje som skal publiseres, men foreldre og hun selv ga sitt samtykke til at identiteten kunne komme fram i metoderapporten og eventuelt i en skoleoppgave.